

3. Кант И. Религия в пределах только разума / И. Кант; пер. с нем. – М. : Либроком, 2012. – 304 с.
4. Конфуций. Лунь Юй / Конфуций. – М. : Восточная литература, 1998. – 588 с.
5. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – М. : АСТ, 2015. – 469 с.
6. Уоррен Р. П. Вся королевская рать / Р. П. Уоррен; пер. с англ. – М. : Правда, 1988. – 528 с.
7. Фуко М. Управление собой и другими / М. Фуко; пер. с фр. – М. : АСТ, 2010. – 317 с.
8. Шепель В. М. Человековедческая компетентность менеджера / В. М. Шепель. – М. : Дом педагогики, 2013. – 321 с.

References

1. Andreev, A. (2016). Magic and Culture in Management Science. St. Petersburg: Tropa Troianova [in Russian].
2. Barnard, C. (2014). Functions of the leader: power, incentives and values in the organization. Trans. English. Moscow: Sotsium [in Russian].
3. Kant, I. (2012). Religion within the limits of the mind only. Trans. German. Moscow: Librokom [in Russian].
4. Konfutsii (1998). Lun Yu. Trans. ancient Chinese. Moscow: Vostochnaia literatura [in Russian].
5. Rikkert, G. (2015). Science of Nature and the Science of Culture. Trans. German. Moscow: AST [in Russian].
6. Uorren, R. P. (1988). The whole royal army. Trans. English. Moscow: Pravda [in Russian].
7. Fuko, M. (2010). Controlling yourself and others. Trans. French. Moscow: AST [in Russian].
8. Shepel', V. M. (2013). Human competence of the manager. Moscow: Dom pedagogiki [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 13.06.2017 р.

УДК 791.9

Малоока Леся Василівна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри шоу-бізнесу
Київського національного університету
культури і мистецтв
Show-biz@ukr.net

ТЕАТРАЛІЗОВАНЕ МАСОВЕ СВЯТО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Мета статті. Робота присвячена дослідженню соціально-історичної природи масового свята та обґрунтуванню його значущості як форми збереження культурної ідентичності й духовності в умовах сьогодення. **Методологія** дослідження передбачає застосування історико-культурологічного та історико-логічного методів, соціально-філософського аналізу проблеми формотворення феномена масових свят. **Наукова новизна** полягає у визначенні соціальної природи театралізованого масового свята як колективної дії, переживань членів суспільства різних верств населення щодо культурного самозбереження в умовах сьогодення. **Висновки.** Виступаючи історичною формою культурної діяльності, духовних зв'язків, свято є засобом їх закріплення. Так детермінується соціальна природа свята – пізнання історії і культури країни, згуртування кожної родини, окремих колективів, усієї нації. Тому театралізоване масове свято – це своєрідний культурний феномен, особливий прояв буття соціуму, що історично склався і в якому не може бути пасивних глядачів, оскільки всі присутні є його безпосередніми учасниками.

Ключові слова: масові свята, культура, феномен, суспільство, соціально-історична природа.

Малоока Леся Васильевна, кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры шоу-бизнеса Киевского национального университета культуры и искусства

Театрализованный массовый праздник как социокультурный феномен

Цель работы. Работа посвящена исследованию социально-исторической природы массового праздника и обоснованию его значимости как формы сохранения культурной идентичности и духовности в современных условиях. **Методология** исследования предполагает применение историко-культурологического и историко-логического методов, социально-философского анализа проблемы формообразования феномена массовых праздников. **Научная новизна** работы заключается в определении социальной природы театрализованного массового праздника как коллективного действия, переживаний членов общества различных слоев населения проблем культурного самосохранения в условиях современности. **Выводы.** Выступая исторической формой культурной деятельности, духовных связей, праздник является средством их закрепления. Таким образом детерминируется социальная природа праздника – познание истории и культуры страны, сплочение каждой семьи, отдельных коллективов, всей нации. Поэтому театрализованный массовый праздник – это своеобразный культурный феномен, особое проявление бытия социума, исторически сложившийся и в котором не может быть пассивных зрителей, поскольку все присутствующие являются его непосредственными участниками.

Ключевые слова: массовые праздники, культура, феномен, общество, социально-историческая природа.

Malooka Lesia, PhD in History, associate professor of the department of show business of Kiev National University of Culture and Arts

Theatrical mass holiday as a sociocultural phenomenon

Purpose of the article. The work is devoted to the study of socio-historical nature of mass holiday and the substantiation of its significance as a form of preservation of cultural identity and spirituality in the present conditions. The **methodology** of the study involves using historical-cultural and historical-logical methods and socio-philosophical analysis of the problem of forming the phenomenon of mass holidays. Scientific novelty. The **scientific novelty** of the work lies in the determination of the social nature of theatrical mass holiday as a collective action and the experience of society members of different population segments regarding cultural self-preservation in today's world. **Conclusions.**

Being a historical form of cultural activity and spiritual ties, the feast is a means of their consolidation. Thus, the social nature of the holiday is determined – the knowledge of the history and culture of the country, unification of each family and individual groups, and the whole nation. Therefore, theatrical mass celebration is a peculiar cultural phenomenon, a special manifestation of the existence of a social society, historically formed and in which there can not be passive spectators, since all one and all are its direct participants.

Keywords: mass holidays, culture, phenomenon, society, socio-historical nature.

Актуальність теми дослідження. Як свідчить історія масових дійств, свята і обряди переживали розквіт і занепад, але ніколи не щезали зовсім. Формуючи у психології людини визначену послідовність емоційних реакцій, ними паралельно створювався емоційний стереотип. Сьогодні театралізованим масовим святом називають особливий тип прояву культурного буття соціуму. Так, свято певним чином створює ілюзорну дійсність, в якій реалізується прагнення людини до досягнення піку ідеальності в рамках її існування. Прагнення ідеалу є не випадковим бажанням людини, а формується опосередковано її волею та очікуванням і є своєрідною органічною складовою процесу так званого віта культурного розвитку людини. Отже, ідеальне буття підносить людину над матеріальним світом, розвиваючи її духовно.

Яскравим прикладом візуалізації зазначеного є формування містерії про народження, страждання, смерть та воскресіння Ісуса Христа. В основу церковного обрядового культу закладена ідея вічного страждання, гріха, очищення, спокути гріхів, що орієнтувала людину на постійну турботу про її духовний стан, моральність та вічність життя після смерті. Таке масове дійство драматичного характеру начебто ототожнювало людину з її ідеалами, бажаннями, наближувало власне внутрішній світ людини до чистого й світлого через переживання й збагачення емоційного стану.

Ритуальність, обрядовість масового дійства не випадково носить консервативний характер. За виразом С. Аверинцева, особлива церемоніальність обрядового масового культу є "формою його соціальності" [1, 8]. Така подача, як правило, несе в собі інформацію, яка входить в нашу свідомість через дію або ж форму. Так дія або форма впливають на почуття, свідомість та волю індивіда. Обрядове дійство виконує естетично-психологічну функцію у процесі так званого консервування традицій, що в умовах політичної нестабільності є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Даній проблемі присвячена достатня увага з боку таких дослідників, як Я. Алексєєва-Яковлева, М. Бахтін, О. Воропа, О. Курочкін, К. Сосенко, А. Мазаєва та ін. Соціальна природа свят висвітлена в працях С. Безклубенка, В. Бодака, Д. Ентіс та ін. Попри значний об'єм досліджень зазначених авторів, постійні трансформаційні процеси в житті країни та її населення, постійно змінюють відношення останніх до традицій і культури сьогодні. А тому залишаються недостатньо опрацьованими й обґрунтованими проблеми історичної природи масового свята як форми колективної співтворчості у збереженні традицій, яка в нових обставинах постійно зазнає формотворчих змін.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення соціально-історичної природи масового свята та обґрунтування його значущості як форми збереження культурної ідентичності й духовності в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. У християнських масових святах можливість залучення до традиційних духовних і культурних цінностей збережено через засоби творення позитивних емоцій, веселощів, розваг, тощо. В основі цього лежить одвічне прагнення людини пізнати світ почуттів і думок, її бажання краси, радості, щастя, гармонії з навколишнім середовищем та самим собою, а також миттєве досягнення ідеалу. Так язичницькі обряди втрачають свою змістовну значимість і з впровадженням християнства і вже в новому історичному часі існують як розважальний елемент. Подібні культурні трансформації відбуваються і в соціальному середовищі (у вигляді, наприклад, прославлення та розвінчування кумирів), що перш за все є показником того, що людині для її самовизначення необхідна культурна та духовна свобода. Коли людина сміється над власними слабкими місцями, вона покращує світ і саму себе. Отже, однією із основних особливостей культурної (отже, і соціальної) діяльності людини є властивість сприймати старі, віджилі масові обряди (форми масового дійства) як об'єкт сатири, типаж комічного, змінюючи функціональне навантаження дійства. З плином історії, в нових формах масових театралізованих свят і обрядів магична функція переходить в естетичну, наповнюючись при цьому новим смисловим навантаженням.

Масові народні театралізовані свята як явище слов'янської художньої культури мають власну структуру і характер. В. Гусєв [4] окреслює наступні типи дій, що супроводжували найважливіші свята:

– ряжені (костюми, фантастичні маски, розмальовані тіла, танцювальні рухи, гримаси, підстрибування);

– обрядові складні дії карнавального типу, хорові ігри, народні традиційні весілля;

– народні драматичні ігрища (ігри в хороводі, поза хороводом).

До прикладу, веснянки в Україні виконувались у поєднанні з хоровим танцем. Поетичне слово, речитативна мелодія, ритмічний рух – це все складові частини хороводу, де виразно визначаються елементи театралізації – своєрідна змагання-суперечка двох хорів, які по черзі наступають один на одного, і досить умовна імітація трудових процесів, імпровізаційність, мімічні і пантомімічні деталі. Ці деталі підкреслювали настрій учасників масового театралізованого свята. Місцем для гри обирались зелені галявини, діброви, гаї або ж просто вулиці. Поетичний текст ілюструвався відповідними рухами і жестами, імітуючи процес праці. В свою чергу, саме гра як принцип обрядового масового дійства розширювала обрядові межі.

Довільна кількість учасників, використання різноманітних обставин, виконання ігрових ролей дає можливість широкого використання пантомім. Сама гра допускає імпровізацію, вільне трактування, розвиток і природно переходить іноді у драматичну побутову сценку, фарс або ж комедію. Поетичне слово, ніжна мелодія, пластичний рух та жест набирали в масових народних ігрищах справжньої художньої виразності та динамічності.

Окреслені поведінкові елементи в масових народних іграх характеризуються установкою на умовністю дій. В них яскраво виражено елементи театральності порядку такі як гра, розподіл ролей, наявність трагічних і комічних структурних елементів, різноманітні жанрові відтінки поетичної, пісенної й танцювальної творчості. Головна особливість цих дій була в тому, що вони створювали нові незвичайні ситуації, які відрізнялись від буденних побутових обставин. У них брали участь абсолютно всі вікові групи населення, що зрівнювало соціальну диференціацію населення та давало можливість кожному із учасників можливість самовизначити себе в різноманітних ролях.

Масові народні театралізовані свята як форма культурної діяльності – це продукт народної художньої творчості. За своїм соціальним завданням, спрямуванням та естетичним характером продукт відповідає сучасній художній самодіяльності. І сьогодні ідеї, погляди, уявлення, художні смаки, естетична свідомість народних масових театралізованих свят складається стихійно, на рівні буденної свідомості. Сучасні масові видовища у своїй практиці формотворення використовують як елементи народної творчості минулого, так і те нове, що відображає дух часу, спосіб життя сьогодні.

З розвитком культурного та суспільного життя, ускладнення його структури та складових, масові театралізовані свята набувають ознак соціальності та стають навіть найбільш дієвою формою єднання людей у спільноту за часів соціально-політичних звершень. Це відбувається в моменти епохальних соціальних трансформацій, змін політичного устрою. У таких ситуаціях новим змістом масових театралізованих свят стають економічні, політичні перетворення у суспільному житті. У святі гостро вимальовуються актуальні проблеми доби, відбивають класові настрої, є зрозумілою чітка позиція більшості. Яскравим прикладом вищезазначеного є сьогоднішня політична ситуація в країні, яка формує жанрову складову та змістовну наповненість масових дійств, які, в свою чергу, дедалі частіше набувають ознак скорботи, національного піднесення, супротиву духу народу. Масове дійство за революційних умов стало виразником особливого соціально-психологічного стану людини, наповнилось відчуттям соціально-політичного визволення та емоційного піднесення. Саме як свято соціального визволення сприймає громадськість революційні процеси. А це, в свою чергу, викликає у людини певні психологічні відчуття, яким притаманні піднесення душевних, життєвих сил, що потребували емоційно-естетичного вираження.

Так виникають умови для інтенсивного розвитку нових за змістовним навантаженням форм свята. Новий політичний, моральний, емоційний тонус викликає до життя відповідні видовищні форми вираження, основними з яких стали маніфестації, ходи, масові театралізовані видовища. Соціальне призначення цих дійств – прославити, ствердити новий соціальний устрій, як нову форму людської самовизначеності. За цих умов масове свято виконує функцію закріплення у свідомості людини прогресивного світогляду, моралі, звичаїв.

З часом святково-видовищні форми культурної діяльності задля набуття відповідного рівня впливовості на глядача потребували допомоги з боку фахівців професійного спрямування: театрального мистецтва, декоративно-художнього, хорового, танцювального. Розвиваючись в такому контексті, масові театралізовані свята стали набувати загальних професійних ознак, поступово перетворюючись на демонстративне мистецтво. Ігровий початок – традиційний принцип масових видовищ відійшов дещо на другий план. Живий контакт поступово замінився на виконавців та публіку. Форма театралізованого свята була збережена, а естетична природа святкової співучасті відійшла на задній план. Такий ракурс має історичне пояснення. Об'єктивний хід речей відбувається за межами людської свідомості, а тому, іноді, людина не в змозі дати оцінку тенденціям, що об'єктивно нарощуються, і намагається штучно створити ідеальну ситуацію. Найвірнішу оцінку ситуації дає час. Характерним є приклад нашої країни післяжовтневої доби. Так, в певний момент соціальна ситуація післяжовтневої революції втратила свою природність внаслідок втручання в історичний процес з боку влади, і перебіг її розвитку пішов по ідеологізованому шляху. Тобто була створена штучна ситуація розвитку культурного суспільства. Цей момент можна охарактеризувати як втрату ініціативи, тобто втрату можливості вільного розвитку. Людина в цих обставинах могла лише підкорюватись явищам, що її вели, опинившись у ситуації масової відповідності системі, що відбувається і сьогодні.

Процес соціального проектування та практичної реалізації зумовив нові парадигмальні позиції держави. У тому числі святково-обрядова сфера також стала частиною державної соціальної і культурної політики, що викликало необхідність створення спеціальних державних і суспільних інститутів з розробки та втілення нових масових театралізованих свят і обрядів. Був обраний шлях художнього забезпечення державної ідеології. Централізоване замовлення на масові театралізовані свята – явище, характерне для цього періоду в історії жанру масового дійства.

Виникають різноманітні розробки теорій видовища. Але схематизм та зайвий ідеологізм не дозволили стати багатьом розробкам живою тканиною соціального організму. Значною мірою саме цим пояснюється той факт, що свята і обряди не завжди задовольняли соціальні запити і художні смаки радянського суспільства.

Аналогічну ситуацію ми можемо спостерігати і сьогодні. Так, політична нестабільність держави, економічні дисбаланси формують стресову атмосферу всього населення країни. Це зумовлює наси-

ченість масових видовищ політичним та економічним змістом, та є причиною поширення такої форми масових дій як мітинги, зібрання, протести, тощо.

Попри таку практику нині можна стверджувати, що масове театралізоване свято як каталізатор соціальних відносин не втратило своєї виховної ролі. Соціальні ознаки масових театралізованих свят та обрядів утворюють цільну виховну систему з багатьма загальними механізмами емоційно-психологічного впливу, вони відбивають різноманітні рівні соціальних зв'язків між різними соціальними утвореннями (суспільство, і колектив, суспільство і людина, колектив, група і особистість). Вони відмінні за своєю структурою, соціальними функціями, ступенем активності особистості, способом реалізації цієї активності.

За умов, які склались сьогодні в розрізі соціально-економічної ситуації, функцію природних, спонтанних народних свят і зібрань майже повністю на себе перебрали цільові масові мітинги й маніфестації. Театралізовані масові свята стали чітко регламентованими, як-от: суто розважальні, етнографічні, фахові (профспілкові чи дні працівників галузі), релігійні, тощо. Ці заходи, зрозуміло, не могли не увібрати в себе найжиттєздатніших, найдієвіших рис масових свят, що склалися ще з часів діоніських оргій.

Безумовно, ті ж самі мітинги й маніфестації – явище більш політичне, ніж культурне. І водночас вони містять у собі могутній емоційний компонент, багатократно посилений політичною злободенністю та сугестивною формою виразу. Наприклад, одним з найпоширеніших мітингових прийомів, що означає граничне напруження маніфестантів, є ритмічне скандування коротких речень-закликів, або окремих слів, імен, тощо. Стихійна режисюра масових заходів здебільшого дуже тонко фіксує ту межу накопичення емоцій, яка конче потребує "відкриття клапана". Отже, мітинг як модернізована форма масових свят формує ілюзію народного єднання, а тому цілком здатен сприйматись як соціокультурний феномен, окремі елементи якого придатні для запозичення і в заходах неполітичного характеру.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні соціальної природи театралізованого масового свята як колективної дії, переживань членів суспільства різних верств населення щодо культурного самозбереження в умовах сьогодення.

Висновки. Отже, у всіх суспільствах за будь-яких часів масові свята були і залишаються важливою складовою культурної діяльності людей, оскільки виконують ціннісно-орієнтаційну, комунікативно-інтегровану, пізнавально-творчу [8] функції і стимулюють соціально-економічний розвиток, сприяють збереженню культурної ідентичності й духовності в умовах сьогодення. Виступаючи історичною формою культурної діяльності, духовних зв'язків, свято є засобом їх закріплення. Так детермінується соціальна природа свята – пізнання історії і культури країни, розвиток художнього смаку, любові до природи, виховання молодого покоління в дусі поваги до історії країни і її традицій, згуртування кожної родини, окремих колективів, усієї нації. Тому театралізоване масове свято – це своєрідний культурний феномен, особливий прояв буття соціуму, що історично склався і в якому не може бути пасивних глядачів, оскільки всі присутні є його безпосередніми учасниками і однаковою мірою беруть участь у цьому дійстві.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у ґрунтовному дослідженні феномена масового дійства як основного чинника націєтворення.

Література

1. Аверинцев С.С. Попытки объясниться: Беседы о культуре / С.С. Аверинцев. – М.: Правда, 1988. – 328 с.
2. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М.: Худож. лит., 1990. – 543 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу (етнографічний нарис) / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 589 с.
4. Гусев В.Е. Русский фольклорный театр XVIII – нач. XX в. / В.Е. Гусев. – Л.: Искусство, 1980. – 248 с.
5. Кузнецов Е. Русские народные гуляния: по рассказам А.Я. Алексеева-Яковлева / запись и обработка Е. Кузнецова; [ред. П. Т. Шchipунов]. – Л. – М.: Искусство, 1948. – 170 с.
6. Логвінова О.О. Концепція театралізації як прояв видовищної культури / О.О. Логвінова // Культура і Сучасність: альманах. – 2014. – № 2. – С. 49–53.
7. Мазаев А.И. Праздник как социально-художественное явление / А.И. Мазаев. – М.: Наука, 1978. – 264 с.
8. Шкрядо А.В. Свято як соціокультурний феномен і його функціональне навантаження: на прикладі Венеціанського карнавалу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/04/shkrjado.htm>.
9. Cremona V.N. Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames / Cremona Vicky Ann, Peter Eversmann, Hans van Maanen, Willmar Sauter, John Tulloch. – Amsterdam / New York, NY, 2004. – VI – 398 p.

References

1. Averintsev, S.S. (1988). Attempts to explain: Conversations about culture. Moscow: Pravda [in Russian].
2. Bakhtin, M. (1990). Creativity Francois Rabelais and the folk culture of the Middle Ages and the Renaissance. Moscow: Khudozh. lit. [in Russian].
3. Voropai, O. (1993). The customs of our people (ethnographic essay). Kyiv: Oberih [in Ukrainian].
4. Gusev, V.Ye. (1980). Russian folklore theater of XVIII – beg. XX. Leningrad: Iskusstvo [in Russian].
5. Kuznetsov, Ye. (1948). Russian folk festivals: according to stories A. Ya. Alekseeva-Yakovleva. P. T. Shchipunov (Ed.). Leningrad-Moskov: Iskusstvo [in Russian].
6. Lohvinova, O.O. (2014). Concept of theatricalization as a manifestation of spectacular culture. Kultura i Suchasnist: almanakh, 2, 49-53 [in Ukrainian].
7. Mazaev, A.I. (1978). Holiday as a socially-artistic phenomenon. Moscow: Nauka [in Russian].
8. Shkriado, A.V. (2010). Holiday as a sociocultural phenomenon and its functional load: through the example of the Venetian Carnival. Retrieved from: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/04/shkrjado.htm> [in Ukrainian].
9. Cremona, V.N. (2004). Theatrical Events. Borders – Dynamics – Frames. Amsterdam. New York, NY.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2017 р.